

Становище
на
доц. д-р Татяна Ганева Янакиева
СУ “Св. Климент Охридски”, ФФ, Катедра Библиотекознание, научна
информация и културна политика

Относно:

защита на дисертационен труд на задочен докторант Биляна Андреева Яврукова към катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ на ФФ в СУ „Св. Климент Охридски“ по направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Книгознание, библиотекознание, библиография) на тема "Библиографският контрол в процеса на ретроспективна конверсия и дигитализация на фондовете" за присъждане на образователната и научна степен "доктор"

Кратки биографични данни

Биляна Андреева Яврукова е завършила специалност библиотечно-информационни науки (БИН) в Софийския университет (СУ) като бакалавър през 1998/2002 г. и като магистър по “Библиотечно-информационни науки и културна политика” през 2003/4 г. с отличен успех. Темата на дипломната ѝ работа в бакалавърската степен "MARC21 – общ преглед и значение" показва амбицията ѝ да навлезе в модерната проблематика на библиотечно-информационните науки, свързана с машинно-четимите формати за каталогизация. Не случайно този неин интерес е причина по време на магистратурата ѝ тя да бъде привлечена в разработката на проекта "Конверсия на библиографски записи от текущата национална библиография във формат MARC21". Нейните качества на млад специалист със стремеж към усвояване на съвременни иновативни методи в библиотечната дейност са забелязани и от ръководството на Университетската библиотека (УБ). Тя е назначена там за библиотекар още преди да получи дипломата си.

В рамките на сътрудничеството между специалност БИН в СУ и УБ Биляна Яврукова е определена за ръководител на учебната практика на студентите от бакалавърската степен от 2013 г., а от 2012 г. поема упражнителя в курса по "Библиотекознание и библиография", включен в учебния план на специалност "Архивистика" в Историческия факултет.

В Университетската библиотека Биляна се изгражда като специалист, който превръща теоретичните си познания в практически умения. Тя е последователно библиотекар в направление "Библиотечно-информационно обслужване и фондове" (2001 до 2004 г.), после в направление "Комплектуване и каталогизация", където оглавява отдел "Комплектуване" (2004 до 2008 г.), а от 2008 г. до сега е заместник-директор на УБ. Именно през този период УБ е изправена пред голямо предизвикателство – ретроконверсия на нейната сложна каталожна система със 120-годишна история от традиционна в електронна и трансформация на библиотеката в дигитална.

Като специалист, осъзнаващ мащабността и трудността на тази задача, Биляна Яврукова, като част от ръководния екип на библиотеката, пристъпва към изпълнението на тази задача отговорно – с подготовката на дисертационен труд, посветен на тази проблематика. Целта ѝ е въз основа на световния и национален опит да предложи подходяща стратегия за ретроконверсия на каталозите и дигитализация на фондовете в УБ с амбицията тази стратегия да послужи като модел и за други български библиотеки. Усилията ѝ в това направление са оценени и от Българската библиотечно-информационна асоциация (ББИА) – тя е избрана за председател на секцията на научните библиотеки към ББИА (2012–2015) и за член на нейния Управителен съвет (2015-2018 г.).

Участие в научни проекти и в научни конференции

Биляна Яврукова се представя с научни съобщения и презентации още от студентската скамейка. Като магистър тя взема участие в университетския проект "Конверсия на библиографски записи от текущата национална библиография във формат MARC21". По-късно тя се включва във важни за страната ни проекти, каквито са проектът НАБИС за създаване на национална академична библиотечно-информационна система (2009-2016 г.), редактира превода на "MARC21: Формат за библиографски данни" като участник в работната група по ретроконверсия и координатор на същия процес в УБ, сътрудничи и в международния франкофонски проект "Itinéraires balkaniques". Като утвърден специалист в областта на каталогизацията, тя се проявява на редовните научни конференции на ББИА, както и на международни срещи главно на терена на балканското библиотечно сътрудничество.

Обща характеристика на дисертацията

Представеният за защита труд се състои от увод, две части и заключение. В увода на дисертацията са формулирани целта, обектът и предметът на изследването, основните задачи и хипотезите, които трябва да се докажат.

Първата част се състои от три глави, в които Биляна представя същността и значението на библиографския контрол и ролята му в процеса на ретроспективна конверсия и дигитализация на библиотечните фондове в международен план. Втората част се състои от две глави и е посветена на развитието на библиографския контрол и приложението му в процесите на ретроспективна конверсия и дигитализация на фондовете в България.

И в петте глави докторантката се е постарала да илюстрира своите тези с 25 графики, 9 схеми и 4 таблици. В приложенията към труда са представени образци от каталожните картички, използвани в УБ в хода на нейното историческо развитие. Трудът е разработен въз основа на задълбочено проучване на теоретичната литература, за което свидетелства и обширната библиография от цитираните 184 заглавия. Българските автори са представени с 83 публикации, а чуждестранните автори - със 101 заглавия, главно на английски език. При източници, ползвани онлайн, са посочени интернет-адресите и датата на последното влизане в сайта. Подбрани са материали на най-важните международни организации в областта на библиотечно-информационните науки и на най-големите световни библиотеки. За добросъвестното използване на литературата свидетелства и отделно представеният списък на прегледаните ресурси – 78 заглавия.

Докторантката е представила списък с 15 публикации за периода 2004-2015 г., от които две са под печат, 2 са публикувани на чужди езици (руски и английски), а едната е в съавторство, 1 е достъпна в електронното издание на списанието на ББИА "BBIA online". По темата на дисертацията има 12 публикации, от които 11 са на български, 1 на английски език, а две са под печат.

Актуалност на темата

Темата на представения дисертационен труд е без съмнение актуална. Тя е фокусирана върху важни и значими промени в международен и национален план, настъпили в областта на съвременната каталогизация в последното десетилетие на XXI в. Технологичното развитие на информационните и комуникационни технологии (ИКТ) в този сравнително кратък времеви интервал открива нови перспективи и поставя нови задачи на библиотеките за създаване и осигуряване на достъп до информационни ресурси. Появата на нови видове документи в електронен формат и възможността съхранение ценни документи в библиотеките да бъдат ползвани от специалистите онлайн посредством техните дигитални копия, натовазва библиотечно-информационните специалисти с нови отговорности. В страна като България, която изостава с въвеждането на машинночетимите формати

за библиографски записи и обмен на данни, включително и на метаданни за идентификация на дигитални ресурси, двата процеса – ретроконверсия и дигитализация се застъпват.

В България има публикации, които са свързани с темата за библиографския контрол, ретроконверсията на каталозите и дигитализация на фондовете, но тя не е разработвана до сега от гледна точка на тяхното съвместяване. ***Това се прави за първи път в настоящия дисертационен труд.***

Съдържателен анализ и оценка на научните и научно-приложните приноси

Трудността при разработването на темата "Библиографският контрол в процеса на ретроспективна конверсия и дигитализация на фондовете" произтича от факта, че трябва да се проследи синхронно развитието на двата процеса – ретроконверсия и дигитализация, чието преплитане в XXI век променя установени функции както на каталогизацията, така и на библиотеката като портал за достъп до документи, не само физически присъстващи във фонда на библиотеката, но и във виртуалното пространство. А това означава, че трябва да се направи избор на такава стратегия, която да осигури от една страна технологичното синхронизиране на дейностите, а от друга – да се отговори адекватно на очакванията на читателите за достъп до публикувани ресурси в съвременната информационна среда.

В първата част на труда са проблематизирани актуални и значими проблеми на библиографския контрол при каталогизацията на библиотечните документи след въвеждането на автоматизираните библиотечно-информационни системи в световен мащаб. Акцентите в тази част очертават динамиката в развитието на каталогизацията в края на XX и началото на XXI век, а именно:

1. Програмата на ИФЛА за Универсален библиографски контрол (УБК) за стандартизация и унификация на библиографските записи чрез системата ISBD и разширяването на обхвата ѝ чрез Консолидираното издание на ISBD гарантират, че библиографските данни за публикуваните в света документи могат да бъдат достъпни за потребителите във форма за международно възприемане и да осигуряват съвместимост при обмена на библиографска информация.

2. Създаването на електронни каталози и на комуникативни формати за обмен на машинночетими записи UNIMARC и MARC21 предоставят възможност записите от една автоматизирана библиотечна система успешно да се прехвърлят в друга.

3. *Функционалните изисквания към библиографските записи (FRBR)* са теоретична платформа за осъзнаване на комуникативната връзка между създателя на документа, неговия информационен образ и информационните потребности на ползвателя и основа за разработване на нови *Международните принципи за каталогизация на ИФЛА* и нови правила за *Описание на ресурс и достъп до него (RDA)*.

4. Новите технологични възможности за дигитализация на библиотечните фондове с цел опазване на ценните и редки издания, а така също и за онлайн достъп до пълнотекстова информация, извеждат на преден план необходимостта от съответен библиографски контрол за създадените дигитални ресурси чрез подходящи метаданни.

5. Превръщането на традиционните библиотечни каталози в електронни и дигитализацията на фондовете не са само технологичен процес, но и важен елемент от организацията и управлението на библиотечните ресурси. Използването на вече конвертирани записи на ресурси от по-напредналите в тази дейност библиотеки значително снижава финансовите разходи за изпълнение на процеса.

6. В съвременните дигитални библиотеки между средствата за семантичното разкриване на съдържанието чрез метаданни (Dublin Core, MODS, METS, MEDS), и информационно-търсещите езици, които са и в ползрението на библиографския контрол, съществува близост и възможност от заимстване на данни.

Във **втората част** на дисертационния труд като научно–приложни приноси могат да се посочат следните:

1. *Критичен анализ* за състоянието на библиографския контрол и на процеса за дигитализация на фондовете в България в сравнение с международния опит. Като слабостите се сочат: забавянето на конверсията на каталозите в електронна форма, нерешени проблеми по отношение на библиографския контрол на публикуваните ресурси в страната (използване на различни формати за създаване на машинночетими библиографски записи и на схеми за метаданни на дигитални ресурси), отсъствие на координация между библиотеките при дигитализацията на ценните колекции, слабо застъпена споделена каталогизация като метод за оптимизиране на процесите на национално ниво, трудности при осигуряването на финансов ресурс.

2. *Оценката на проектите със стратегическо национално значение за съвместяване на дейностите в областта на библиографския контрол и на дигитализацията.* Като такива са определени: осъществената от Националната библиотека ретроконверсия на библиографските записи на българската документална продукция за периода 1878–1991 г. в електронен формат, които представляват сериозен ресурс за достоверна каталожна информация; проектът НАБИС за ретроконверсия на каталозите на двете най-големи научни библиотеки в страната УБ и Централната библиотека на БАН (ЦББАН); Създадената в рамките на проекта НАБИС българска дигитална библиотека за опазване на книжовното културно наследство чрез обединение на ресурсите на 36 библиотеки.

3. Считаю, че успешно защитената теза за *предварителна конверсия на каталозите* в българските библиотеки като важно условие за координиране на процеса на дигитализация на национално ниво, е от съществено значение за българската библиотечна система.

4. Безспорно най-значителен научно-приложен принос в тази част е представеният в петата глава на дисертационния труд *експериментален модел за ретрокоспективна конверсия и дигитализация на фондовете в библиотека с филиална структура.* Като се основава на международния опит и на проучените добри библиотечни практики в света, докторантката представя план за пълна ретроконверсия на каталожната система в УБ, най-голямата научна библиотека в България. Разработен е алгоритъм за последователността на процесите по извършване на ретроконверсията. Съвместяването на работата в двете насоки – ретроконверсия и дигитализация, става възможно чрез външно финансиране в рамките на проекта НАБИС и използването на подходяща технологична основа – ИБИС ALERH, комуникативен формат за машинночетими записи MARC21, средства за създаване на дигитални ресурси и достъп през един вход – DigiTool и Primo. Резултатът е впечатляващ – за първи път в България е извършена цялостна ретроконверсия на каталожната система в една библиотека. Електронният каталог на библиотеката съдържа над 1,000,000 записа, а общият брой на записите в сводния каталог НАБИС надхвърля 3,000, 000.

5. Оценката на ползвателите (преподаватели и докторанти в СУ), представена чрез анкетно проучване, за използването на електронния каталог като средство за достъп до наличните в УБ и НАБИС ресурси, включително дигитални.

Обща оценка на дисертационния труд

Биляна Яврукова демонстрира много добро познаване на процесите на международно и национално ниво, които са обект на анализа. Това ѝ дава възможност да сравнява темповете на промените на тези нива, задачите, които се поставят, методите за тяхното решаване, качеството на постигнатите резултати. Тя проявява способност за критичен анализ и оценка на добрите практики, постигнати в отделни страни и библиотеки, трезва оценка за възможното им приложение в България и по-специално в УБ. И което е най-важно в случая, тя съумява да

предложи добре мотивиран избор на стратегия за ретроконверсия и дигитализация, приложима в Университетската библиотека.

Изводите в дисертационния труд доказват формулираните в началото работни хипотези. Препоръките имат практическо значение за ползата от съвместяване на процесите по ретроконверсия на каталозите и дигитализацията на фондовете както за библиотеки с филиална структура, така и за развитието на библиотечна система в страната през XXI век. Приносите, изъкнати от докторантката Биляна Яврукова, имат научно-приложен характер и отразяват реално нейните постижения.

Аворефератът представя структурата на изследването и отразява точно неговото съдържание.

Сред публикациите, които най-пълно представят проблематиката на дисертационния труд, ще посоча "Библиографският контрол в процеса на ретроспективна конверсия в библиотеки с филиална структура"(2014г.), "Ретроспективната конверсия на каталозите на Университетската библиотека "Св. Климент Охридски" (под печат), "Проучване на информационните потребности на преподаватели и докторанти в Софийския университет "Св. Климент Охридски"(2015).

Заклучение

Дисертацията на Б. Яврукова отговаря на изискванията, предвидени в Закона за развитието на академичния състав в Република България (2010 г.). Трудът има качества, които ми позволяват убедено да препоръчвам на специализираното жури да присъди на задочен докторант Биляна Андреева Яврукова образователната и научна степен "доктор".

София
30.11.2015 г.